

CSATA ZSOMBOR

HELYZETKÉP A HATÁRON TÚLI MAGYAR FIATALOK MUNKAERŐPIACI ÉS GAZDASÁGI HELYZETÉRŐL

Bevezetés

A tanulmányban a határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és jövedelmi helyzetének összehasonlító elemzését végezzük el a GeneZYs 2015 felmérés adatai alapján. A gazdasági válság elhúzódó negatív hatásai miatt különös figyelmet fordítunk a foglalkoztatottság szempontjából hátrányosabb helyzetben levő csoportokra, amelyeket a vagyoni és jövedelmi helyzet, majd a fontosabb szociodemográfiai tényezők mentén fogunk jellemezni. Az elemzés második felében a romániai Labor Force Survey 2008–2012 közötti hullámainak adatait használjuk fel ahhoz, hogy a foglalkoztatottság és a jövedelmek eltéréseit etnikai metszetben is megvizsgáljuk. Itt elsősorban azt mutatjuk be, hogyan változtak az erdélyi magyar fiatalok társadalmi pozíciói a többségi fiatalok helyzetéhez képest.

A határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és anyagi helyzete a GeneZYs 2015 adatai alapján

A GeneZYs 2015 felmérés gazdasági aktivitásra vonatkozó adatait vizsgálva, meglepő különbségeket találtunk a felvételben szereplő négy határon túli régió között (1. táblázat). Miközben a Vajdaságban, Felvidéken és Erdélyben tíz fiatal közül majdnem négy iskolába vagy egyetemre jár, Kárpátalján tízből csupán két személy tanul. Ez a látványos különbség 15 évvel ezelőtt nem volt jellemző, a Mozaik 2001¹ vizsgálataiban régiótól függetlenül a fiatalok körülbelül egyharmada vett részt az oktatásban. Ukrajnában ebben az időszakban nem javultak a megélhetési kilátások, és az elmúlt években növekedett a háborús és besorozási fenyegetettség is, eléggé valószínű tehát, hogy a fiatalok növekvő arányban döntenek úgy, hogy külföldön, jellemzően Magyarországon folytatják a tanulmányaikat. A látszólagos alacsonyabb részvétel az

¹ A Mozaik 2001 kutatás a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet szervezésében történt négy külhoni régióban. Az egyes regionális kutatócsoportokkal egyetértésben Felvidéken 1000, Kárpátalján 500, Belső-Erdélyben 1200, Székelyföldön 750, Vajdaságban pedig 1000 magyar fiatalot kérdeztek meg. A minta összeállításánál területileg rétegzett, korra és nemre és településtípusra reprezentatív mintavételi eljárást alkalmaztak. A kutatás során egy többségi kontrollminta is készült: Felvidéken 500 szlovák, Kárpátalján 250 ukrán, Belső-Erdélyben 750 román és Vajdaságban 500 szláv nemzetiségű fiatalot is megkérdeztek. A részletekért lásd: Szabó és mtsai 2002.

oktatásban tehát részben azzal is magyarázható, hogy a tanulók, egyetemi hallgatók a felvétel idején kisebb arányban voltak elérhetőek az állandó lakóhelyükön.

Az EU-hoz csatlakozott régiókban (Erdély és Felvidék) ehhez képest az iskolai életszakasz kitolódásáról beszélhetünk: a fiatalok a munkavállalás helyett egyre inkább a továbbtanulást választják. Románia esetében meg kell jegyezni azonban, hogy az oktatási expanzió ebben az időszakban nem volt egyirányú és folyamatos. Az egyetemi továbbtanulás a kétezres évek derekán-végén, 2007–2008-ban érte el a csúcspontját (országszerte 900.000 diák tanult az egyetemeken), az új évtizedre azonban – a demográfiai fogyás, a szigorított érettségi és a felsőoktatási reguláció miatt – drasztikusan csökkent, 2011 óta csupán körülbelül 500–550 ezer egyetemi hallgatót tartanak számon.

1. táblázat

Az alkalmazottak megoszlása, munkahelyi státus és a tulajdontípus szerint

	Ukrajna/ Kárpátalja		Szerbia/ Vajdaság		Szlovákia/ Felvidék		Románia/ Erdély	
	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015
Tanul	32,7	19,9	40,0	39,8	31,6	39,6	32,4	36,3
Alkalmazottként dolgozik	34,1	36,9	35,2	36,3	39,4	41	37,9	39,5
Vállalkozó, önálló	3,8	8,1	5,8	4,9	3,9	6,9	3,0	3
Alkalmi munkából él	5,4	15,8	5,5	6,3	1,3	2,7	4,6	5,8
Háztartásbeli	8,9	8,1	4,6	2,1	0,7	0,8	8,1	4,8
Munkanélküli	10,3	5,2	7,9	10,2	18	6	11,8	7,1
<i>Prekárius helyzetben összesen</i>	24,6	29,1	18	18,6	20	9,5	24,5	17,7
Gyesen van	4,9	6	1,0	0,4	5,1	3	2,1	3,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját számítások a Mozaik 2001 és a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

A témánk szempontjából azoknak az adatoknak van nagyobb relevanciája, amelyek a gazdaságilag aktív népesség foglalkoztatottsági helyzetéről szólnak. Régiótól függetlenül, közel 40 százalékra tehető azoknak a fiataloknak az aránya, akik a vizsgálatunk idején alkalmazottként dolgoztak (2. táblázat). Ezen belül jelentős többségben vannak azok, akik a magánszférában, beosztottként tevékenykednek. A munkahelyi státus szerint nagyon alacsony a vezetők aránya, ami azokkal a korábbi megállapításokkal rezonál, miszerint az etnikai kisebbségek általában alulreprezentáltak a magasabb pozíciójú állásokban.² A többi régióhoz képest Erdélyben viszonylag kedvező a helyzet – a megkérdezettek 2,5 százaléka tartozik a vezetők közé –, a teljes népességre vonatkozó legutóbbi népszámlálás adatai alapján azonban ez is csak alulról közelíti az ország egészére számolt átlagot.³

² Papp Z. 2008.

³ Veres 2013.

2. táblázat

Az alkalmazottak megoszlása, munkahelyi státusz és a tulajdontípus szerint (százalékban)

	Ukrajna/ Kárpátalja	Szerbia/ Vajdaság	Szlovákia/ Felvidék	Románia/ Erdély
Alkalmazott összesen, ezen belül:	36,9	36,3	41	36,3
beosztott, magánszférában	27,2	22,6	30,9	25,2
beosztott, közszférában	8,9	12,8	8,9	11,8
vezető, magánszférában	0,8	0,7	0,9	2,1
vezető, közszférában	0,0	0,2	0,3	0,4

Forrás: saját számítások a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

A vállalkozók és önállók aránya (beleértve a társtulajdonosokat is) az elmúlt tizenöt évben csupán a kárpátaljai és a felvidéki magyar fiatalok körében változott érdemben, mindkét régióban növekedést mutat. Ukrajnában feltehetőleg a tanulók táboraiból kerültek át többen a (kényszer)vállalkozók közé, Szlovákiában pedig a munkanélküliek száma csökkent a vállalkozók számának a növekedésével párhuzamosan. Az alacsony esetszámok miatt azonban ezeket az elmozdulásokat óvatosan kell kezelni, további igazolásra szorulnak.

Kelet-Közép-Európában a gazdasági válságnak a hatásai mélyebbek voltak, és időben is jobban elhúzódtak a nyugat-európai államokhoz képest.⁴ A válság talán legsúlyosabb következménye a foglalkoztatottság csökkenése, kiemelt mértékben pedig a fiatalokat sújtó riasztó mértékű munkanélküliség volt. A 15 évvel ezelőtti adatokkal való összehasonlítás alapján ezekből a változásokból keveset láthatunk. 2001-ben a vizsgált régiók ugyanis éppen csak fejlődő pályára kerültek a rendszer-váltást követő gazdasági visszaesés után (Szerbia esetében még rosszabb volt a helyzet: a délszláv konfliktus után a koszovói háború épphogy véget ért). Nem derül ki tehát, hogy a 2000–2008 közötti növekedési ciklus pontosan milyen pozitív eredményeket hozott a munkaerőpiacon és foglalkoztatottságban, mint ahogy az sem, hogy hol tartunk azóta a válságból való kilábalás folyamatában. A GeneZYs 2015 vizsgálatból csupán az látszik, hogy 2001-hez képest – Szerbia kivételével – kevesebb a munkanélküli fiatal, ezzel szemben mindenütt nagyobb az alkalmi munkát végzők aránya, beleértve a mezőgazdasági alkalmi munkát is, ami ezen a kategórián belül körülbelül minden ötödik fiatal érint. A háztartásbeliek aránya Kárpátalján és a Felvidéken nem változott, Erdélyben és a Vajdaságban viszont csökkent.

A foglalkozásra, munkahelyre vonatkozóan először egy nyílt kérdésre kellett válaszolni,⁵ amiből az látszik, hogy meglehetősen nagy az esetlegesség abban, ahogyan ezekbe a kategóriákba besorolják magukat a fiatalok. Gyakori például az, hogy

⁴ World Bank 2011; Cristescu 2015.

⁵ A kérdés így hangzott: „Kérünk, saját szavaiddal röviden mondd el, mivel foglalkozol jelenleg, mi a beosztásod, munkád!”

a segítő családtag vagy a háztartásbeli a másik oszlopban munkanélküliként szerepel, mint ahogy az is, hogy az alkalmi munkát végző fiatal munkanélküliként regisztráltak. Ezek az eltérések nem a kérdezőbiztos hanyagságát vagy a válaszadó következtelenségét tükrözik, inkább arról van szó, hogy a megkérdezettek a saját helyzetükről a kérdezési szituáció függvényében eltérő regiszterekben gondolkodnak.⁶ Az viszont egyértelmű, hogy mindhárom kategória periferikus állapotot jelöl a munkaerőpiacon, a szakértők pedig – a paradigmaticus elkötelezettségük és elemzési módszereik függvényében – hol „prekariátusnak” nevezik⁷, hol „másodlagos munkaerőpiacként” hivatkoznak rá⁸, olyan „karriermezőként” definiálják, amire a „krónikus rugalmasság” jellemző stb.⁹ Bármelyik jelzővel is illetjük őket, az anyagi juttatások, a jövőperspektívák és általában a létbiztonság szempontjából a legkiszolgáltatottabb rétegekről van szó, akik nehéz körülmények között, javarészt egyik hónapról a másikra élnek, az anyagi függetlenség reménye nélkül.

A fentiek alapján a további elemzéshez indokoltnak láttuk, hogy ezekből a csoportokból egy közös kategóriát hozunk létre, amelyre a továbbiakban felváltva és rokon értelemben használjuk a „prekariátus”, a „másodlagos/szekunder munkaerőpiac”, az „alulfoglalkoztatottság”, a „krónikus rugalmasság”, a „hátrányos helyzetű munkaerőpiaci csoport” fogalmakat. Egy árnyaltabb empirikus alapú kategorizáláshoz¹⁰ azonban nincsenek megfelelő adataink. Azokat soroltuk tehát ide, akik alkalmi munkából élnek meg (beleértve a mezőgazdasági alkalmi munkát is), a munkanélkülieket és a háztartásbelieket. Az összevonást az is indokolta, hogy a kisebb régiókban alacsonyak az esetszámok, és ezeket a csoportokat külön nem lehetett volna érdemben megvizsgálni. Az összevonás alapján a prekárius helyzetűek közé a kárpátaljai fiatalok 29, a vajdaságiak 18,7, a felvidékiek 9,4 és az erdélyiek 17,6 százaléka került. Ezek az aránykülönbségek önmagukban is beszédesek, hiszen azt jelzik, hogy a munkaerőpiac – tágabb értelemben pedig a jóléti gazdaság – eltérően teljesít ezekben a régiókban.

Ahhoz, hogy erről a szegmentációról árnyaltabb képet kapjunk, először megnézzük, hogy a további gazdasági mutatók (jövedelem, vagyoni helyzet) mentén mekkorák az eltérések az elsődleges (primer) és a másodlagos (szekunder) munkaerőpiacon dolgozó/munkát kereső fiatalok között. Aztán pedig megvizsgáljuk, kik tartoznak nagyobb eséllyel ezekbe a csoportokba a fontosabb szociodemográfiai jellemzők szerint. A tisztánlátás végett az elemzésből kihagyjuk a tanuló fiatalokat, valamint azo-

⁶ Egyébként ebben a tekintetben következetes fogalomhasználatot aligha várhatunk el. Maga a hivatalos statisztikai taxonómia sem mindig egyértelmű, és országonként is jelentős eltérést mutat. Közhelyszerű például, hogy Romániában azért alacsony a munkanélküliek aránya, mert az egyébként jövedelemmel nem rendelkező segítő családtagokat külön regisztrálják. Ugyanígy az önálló vállalkozók közé a szubzisztens mezőgazdaságban dolgozó, minimális pénzügyi forgalmat bonyolító gazdákat is besorolják.

⁷ Standing 2011; Szépe 2012.

⁸ Tilly–Tilly 1994.

⁹ Iellatchich és mtsai 2001.

¹⁰ Sik–Szeitl 2016.

kat, akik gyereknevelési szabadságon vannak, esetükben nem tudni ugyanis, hogy státusuk megszűnte után hogyan boldogulnak majd a munka világában.

A pénzügyi helyzet függvényében mind a négy régióban számottevőek a különbségek a két szegmens között (3. táblázat). Erdélyben és a Felvidéken a stabilabb munkahellyel rendelkezők és a vállalkozók/önállók átlagosan kétszer akkora pénzösszeg felett rendelkeznek, mint azok, akiknek nincs munkahelyük, vagy csak alkalmi munkát végeznek. A Vajdaságban mintegy 70 százaléknyi, Kárpátalján 20 százaléknyi az eltérés, utóbbi vélhetően csak az alacsony esetszám miatt nem szignifikáns. Magasak az összegek közötti különbségek is: míg egy átlagos felvidéki magyar fiatal közel 380 euróból gazdálkodik havonta, egy kárpátaljai kénytelen beérni ennek kevesebb, mint harmadával. Általában megállapítható az is, hogy minél magasabbak egy régióban a jövedelmek, annál nagyobbak a belső egyenlőtlenségek is a két munkaerőpiaci szegmens tagjai között.

A jövedelemnél tapasztaltakhoz képest kisebb mértékű eltéréseket láthatunk a háztartás birtokában levő vagyontárgyak, illetve a saját tulajdonú technikai vagyontárgyak száma között. A régiók között csupán két vagyontárgynyi a különbség a legjobban és a legszerényebben felszerelt felvidéki, illetve kárpátaljai átlagos háztartás között. A régiókon belül a legnagyobb különbséget az erdélyi magyar fiatalok esetében mértük, de szignifikáns az eltérés a Vajdaságban és Kárpátalján is. A technikai felszereltség alapján a kárpátaljai és az erdélyi magyar fiatalok vannak a legrosszabb helyzetben, a munkaerőpiaci pozíció pedig mindegyik régióban kiemelten fontos.

3. táblázat
A primer és szekunder munkaerőpiaci csoportokhoz tartozó fiatalok
jövedelmi és vagyoni helyzete

Jellemzők	Munkaerőpiaci szegmens	Ukrajna/ Kárpátalja	Szerbia/ Vajdaság	Szlovákia/ Felvidék	Románia/ Erdély
Pénzösszeg, amivel rendelkezik egy hónapban (EUR)	primer	140	272*	574*	251*
	szekunder	117	163*	280*	126*
	fiatalok összesen	115	184	379	219
Vagyontárgyak átlagos száma a háztartásban (maximum 18)	primer	10,4*	11,0	12,3*	11,0*
	szekunder	8,8*	10,7	10,5*	7,4*
	fiatalok összesen	10,2	11,3	12,2	10,6
Saját technikai vagyontárgyak átlagos száma (maximum 9)	primer	2,5*	3,0*	3,2*	3,0*
	szekunder	1,9*	2,7*	2,8*	2,0*
	fiatalok összesen	2,3	3,0	3,2	2,9
Szobák száma a lakásban (maximum 5)	primer	3,3*	3,1	3,4	2,7*
	szekunder	3,1*	3,1	3,5	2,5*
	fiatalok összesen	3,3	3,1	3,5	2,7
Lakófelület (maximum 300 nm)	primer	108,2*	99,0	107,9	77,4*
	szekunder	94,4*	92,6	113,3	46,8*
	fiatalok összesen	103,2	97,1	108,7	68,9

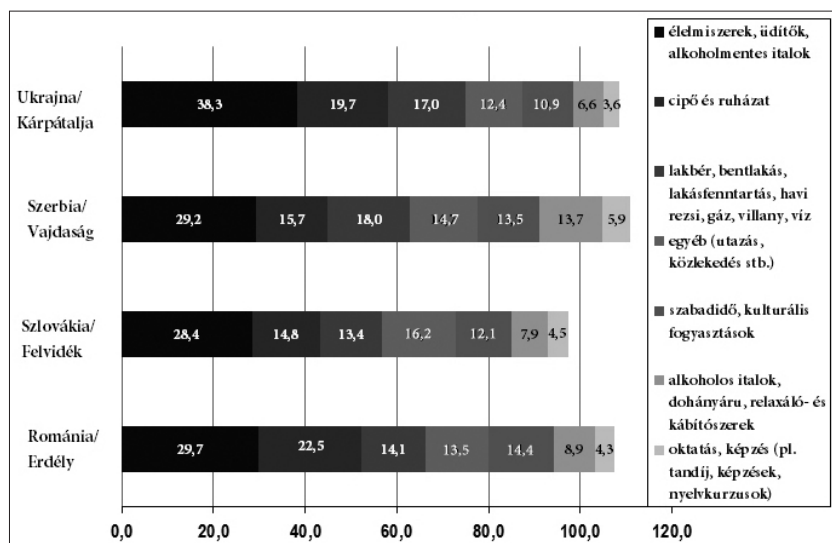
* Szignifikáns eltérés a primer és a szekunder munkaerőpiachoz tartozók között.

Forrás: saját számítások a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

A lakások méretét tekintve a régiók között nagyok az eltérések: míg egy átlagos erdélyi magyarnak csupán 70, egy felvidékiné közel 110 négyzetméter családi lakófelület jut. Ez a különbség a szobák számában is megjelenik. A munkahelyi pozíció csak Erdélyben és Kárpátalján mutat összefüggést a lakás méreteinek az eltéréseivel. A többi régióban az alacsonyabb szórást az magyarázza, hogy a vidéki házak általában ugyan tágasabbak, de a benne lakók foglalkoztatottsági helyzete kedvezőtlenebb a városiakéval szemben.

Egy következő kérdésben azt vizsgáltuk meg, hogyan néz ki a határon túli magyar fiatalok fogyasztásának a szerkezete. Az 1. ábra szerint a fiatalok a költségvetésük legnagyobb részét élelmiszere (28–28%), majd közel hasonló arányban ruházatra (15–23%), lakbérre, lakásfenntartásra (13,4–18%) és utazásra, közlekedésre (12,4–16,2%) költik. A kiadásokban a legkisebb tételt a szabadidős és kultu-

1. ábra
A kiadások szerkezete a határon túli magyar fiatalok körében (%)

Megjegyzés: a százalékos megoszlások a válaszadók által adott becslések átlagait jelentik, ezért az összegük különbözik a 100 százaléktól.

Forrás: saját számítások a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

rális események látogatása, valamint az alkoholos italok és a dohányáru fogyasztása jelentik. A régiók közötti eltérések nem számottevőek, bár az egyértelműen látszik, hogy minél fejlettebb egy régió, annál több jut a költségvetésből diszkrécionális célokra. Ebben a tekintetben Kárpátalja és a Felvidék szembeállítására beszédes, utóbbiak szignifikánsan többet költenek utazásra, szabadidős célokra és rekreációs fogyasztásra.

A régiókon belül – a várakozásainktól eltérően – az állandó munkahellyel rendelkező fiatalok költségvetése az arányok tekintetében nem különbözik jelentős

mértékben azokétól, akik nem dolgoznak, vagy alkalmi munkát végeznek. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a kiadásokról szóló nyilvántartás önbevallás alapú százalékos becslés alapján készült, aminek a megbízhatósága alacsonyabb ahhoz képest, mintha egyszerűen hazai pénzben történt volna.

A határon túli magyar fiatalokat végül arról is megkérdeztük, hogy – a bemutatott számadatokon túl – összességében hogyan ítélik meg saját anyagi helyzetüket (4. táblázat). Számottevő regionális eltérések mellett a válaszadók 58–67 százaléka úgy nyilatkozott, hogy a családja beosztással jól kijön a jövedelméből, további 9–18 százalék említette azt, hogy éppen hogy meg tud élni, 2–7 százalék nagyon komoly nehézségekkel küszködik. Nagyok a régiók közötti eltérések abban, hogy a népesség mekkora hányada él gondok nélkül. Ebben a tekintetben a Kárpátalján (7,5 százalék) és a Vajdaságban (12,8 százalék) a legrosszabb a helyzet, Felvidéken és Erdélyben egyaránt 20 százalék feletti arányban számoltak be megnyugtató anyagi körülményekről.

4. táblázat

Az anyagi helyzet szubjektív megítélése – régiók szerint (2001, 2015)

Régió	Ukrajna/ Kárpátalja		Szerbia/ Vajdaság		Szlovákia/ Felvidék		Románia/ Erdély	
	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015
Nélkülözik	1,9	1,7	2,7	0,9	0,7	0,5	3,5	0,6
Hónapról hónapra anyagi gondjai vannak	10,1	5,6	8,4	5	9,7	1,9	10,6	7,4
Éppen, hogy meg tud élni	25,8	17,9	28,9	17,6	25,9	16,1	37,1	8,5
Beosztással jól kijön	52,3	67,3	52,8	63,8	47,2	58,4	42,7	61,4
Gondok nélkül él	10,0	7,5	7,2	12,8	16,4	23,1	6,1	22,1

Forrás: saját számítások a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

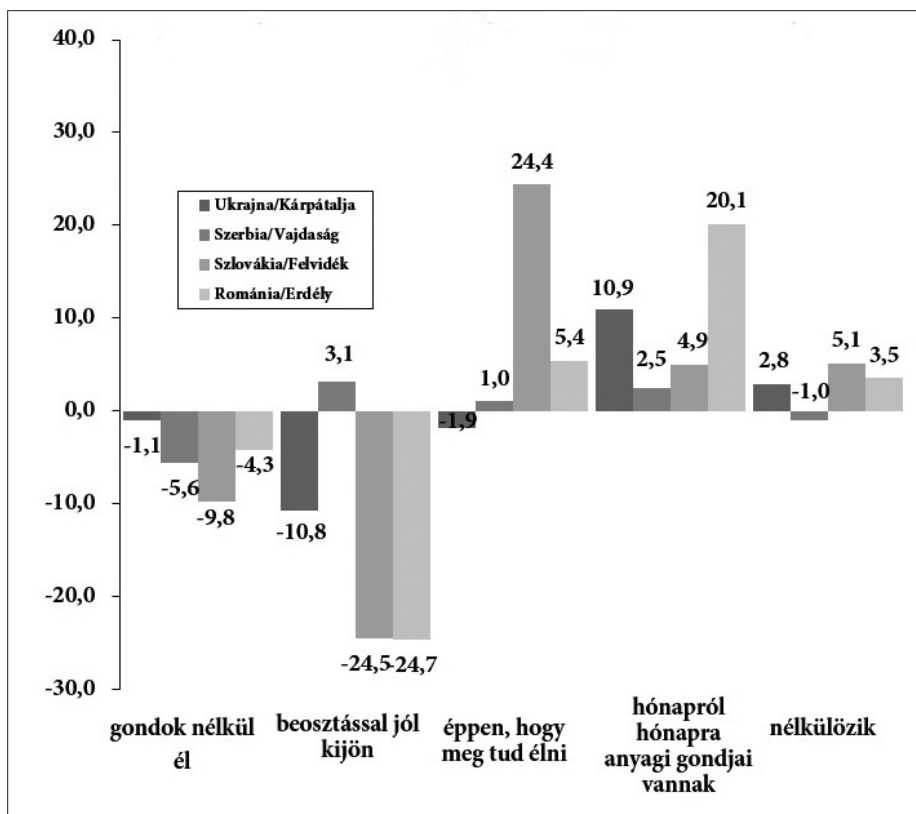
Az adatokból az is látszik, hogy 2001-hez viszonyítva mindegyik régióban javult a helyzet a megélhetés megítélését illetően. A leglátványosabb változást Erdélyben tapasztalhatjuk, ahol a Mozaik vizsgálatban a fiatalok kevesebb, mint fele említette, hogy beosztással jól kijön vagy gondok nélkül él, mára ez az arány 80 százalék fölé került. Ezzel párhuzamosan mindegyik régióban csökkent azoknak az aránya, akik ennél rosszabb anyagi helyzetben vannak. A kárpátaljai magyar fiatalok helyzete annyiban egyedi, hogy a „széleken” nem történt különösebb változás: a nélkülözők aránya gyakorlatilag szinten maradt, a megnyugtató anyagi helyzetben élők pedig enyhén csökkent is a 15 évvel ezelőtti felvételhez képest.

A „prekariátus” helyzetét külön megvizsgálva a várakozásoknak megfelelően az látszik, hogy a biztos munkahellyel rendelkezők és a vállalkozók/önállók szig-

nifikánsan jobb anyagi körülményekről számoltak be (2. ábra).¹¹ Ezek a különbségek azonban jelentős regionális eltéréseket mutatnak, a Vajdaságban például a konfidencia-intervallumon belül vannak, de Kárpátalján sem látványosak. Ehhez képest a Felvidéken, de még inkább Erdélyben azt tapasztaljuk, hogy a rossz munkaerőpiaci helyzet jelentős anyagi kiszolgáltatottságot is jelent, abszolút és relatív értelemben egyaránt. Erdélyben a munkanélküliek és az alkalmi munkát végzők 20 százalékkal felülreprezentáltak azok körében, akiknek hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, Felvidéken még nagyobb aránykülönbséget tapasztalunk azok esetében, akik éppen meg tudnak élni a jövedelmükből.

2. ábra

A szekunder és a primer munkaerőpiaci csoportok részvételének különbségei az egyes anyagi helyzet szerinti kategóriákban (%)

Forrás: saját számítások a GeneZYs 2015 vizsgálat adatai alapján.

¹¹ Ezek a különbségek annak ellenére szignifikánsak, hogy az anyagi helyzetre utaló kérdés a család egészére vonatkozott, a munkahelyi pozíció pedig a válaszadó jellemzője. A fiatalok jelentős hányada még a szülői családban él, tehát ha a szülei jól situáltak, ez a háztartás anyagi helyzetét pozitívan fogja befolyásolni még akkor is, ha a fiatalnak esetleg állása sincs.

5. táblázat
A prekárius helyzetbe való tartozás társadalmi meghatározói a határon túli magyar fiatalok körében (logisztikus regresszió eredményei)

Változók	Kategoriák	UKR (N = 386)			SRB (N = 276)			SVK (N = 385)			ROM (N = 553)		
		%	esélyh.	sign.	%	esélyh.	sign.	%	esélyh.	sign.	%	esélyh.	sign.
Nem	nő	30,9			32,6			16,6			29,8		
	férfi	41,6	1,489	0,122	29,7	0,684	0,208	14,9	0,561	0,093	26,1	0,788	0,358
Életkor	25–29 éves	33			24,1			11,4			21,5		
	20–24 éves	32,9	0,915	0,761	36,6	1,681	0,101	18,2	1,708	0,168	28	1,507	0,144
	15–19 éves	56,4	2,306	0,030	61,1	4,182	0,010	40,7	6,865	0,000	74,4	8,885	0,000
Családi állapot	nem házas	37,2			32,6			16,1			27,7		
	házas	35,2	1,470	0,256	20	0,521	0,237	12,7	1,297	0,655	27,6	0,854	0,665
Van-e gyereke?	nincs	33,1			31,2			14,9			25,7		
	van	42,8	1,102	0,783	28,2	1,409	0,520	17,7	1,036	0,941	35,3	1,069	0,856
Lakóhely – településtípus	falu	42,6			35,3			16,8			41,3		
	város	22,3	0,500	0,020	27,2	0,664	0,163	12,2	0,436	0,068	11,5	0,321	0,000
Iskolai végzettség	felsőfokú	9,3			26,9			4,4			9		
	középfokú	34,5	3,356	0,004	34	1,095	0,788	14,4	3,341	0,049	26,3	2,392	0,008
	alapfokú	61,3	7,400	0,000	27,3	0,574	0,501	50	16,547	0,000	72,2	9,150	0,000
	felsőfokú	4,5			25			10			11,1		
Apa iskolai végzettsége	középfokú	32	4,240	0,189	30,7	1,153	0,763	12,8	1,002	0,998	19,5	0,968	0,943
	alapfokú	54,3	6,321	0,105	31,1	1,041	0,943	54,5	7,024	0,034	55,4	1,878	0,227
Nagelkerke R-négyzet			0,249			0,076				0,273			0,390

Forrás: saját számítások a GeneZY s 2015 vizsgálat adatai alapján.

A GeneZYs 2015 felmérés adatai alapján végül azt vizsgáltuk meg, hogy a munkaerőpiaci helyzet szerint elkülönített csoportoknak milyen a szociodemográfiai összetétele a „klasszikus” személyi jellemzők szerint (nem, kor, végzettség stb.), hol vannak eltérések a prekariátus és a jobban szituált rétegek között. Az elemzésből kihagytuk a tanulókat és azokat, akik a gyereknevelési szabadságukat töltik, az 5. táblázatban a „prekariátust” (alulfoglalkoztatottakat) tehát kizárólag a stabilabb alkalmazásban levők és a vállalkozók/önállók összevont csoportjával hasonlítjuk össze. Az egyes régiókhoz tartozó első oszlopokban az alulfoglalkoztatottak arányát tüntettük fel az egyes társadalmi kategóriákban. A második és a harmadik oszlopban egy logisztikus regresszió eredményeit közöljük, ahol a független változó a prekárius csoportba való tartozás volt, függő változóként pedig a táblázat első oszlopában felsorolt szociodemográfiai tényezőket vontuk be. Az esélyhányadosok azt fejezik ki, hogy a referenciacsoportok tagjainak a többi csoporthoz tartozókhöz képest hányszoros az esélyük arra, hogy a prekariátushoz tartozzanak úgy, hogy az összes többi változó hatását kontroll alatt tartjuk. A szignifikancia értéke pedig azt mutatja meg, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy ilyen mértékű eltéréseket a mintavételi hiba magyarázzon.

A regressziós vizsgálat szerint a felsorolt szociodemográfiai tényezők befolyással vannak a munkavállalási esélyekre. A Vajdaság kivételével – ahol csak a legfiatalabb korosztály helyzete rosszabb az átlagnál – mindenütt az látszik, hogy a hátrányos foglalkoztatottsági helyzetű csoportokban felülreprezentáltak az alacsonyabb végzettségű, fiatalabb korosztályhoz tartozó, vidéken élő fiatalok. A hatások erőssége mindegyik régióban ezt a sorrendiséget mutatja.

A modellek illeszkedése¹² alapján úgy tűnik, hogy a bevont tényezők Erdélyben magyarázzák a legnagyobb mértékben a foglalkoztatottság eltéréseit. Iskolázottság szerint a felsőfokú végzettségűek 9 százaléka, a középfokúak negyede, az alacsony végzettséggel rendelkezőknek viszont több mint 70 százaléka tartozik a hátrányos helyzetűek közé. Esélyhányadosokban kifejezve ez azt jelenti, hogy az egyetemet végzettekhez képest egy alacsony végzettségűnek kilencszeres,¹³ egy középiskolát végzettnek 2,4-szeres az esélye arra, hogy prekárius helyzetbe kerüljön. Az alacsony iskolázottság mellett a vidéki lakóhely további erős kockázati tényező: a falvakban élő fiataloknak a városiakhoz képest háromszoros az esélyük arra, hogy ne találjanak állandó munkát maguknak. Lakóhelytől és végzettségtől függetlenül igen kiszolgáltatott helyzetben vannak azok a 20 év alattiak is, akik jelenleg nem tanulnak, közülük csak minden negyediknek van rendes állása.

Az erdélyihez nagyon hasonlít az a kép, amelyet a szlovákiai és a kárpátaljai magyar fiataloknál látunk, azzal a kiegészítéssel, hogy az említettek mellett az is

¹² Ezt a Nagelkerke-féle pszeudo-R-négyzet értéke mutatja, a táblázatok alján.

¹³ Itt fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az alacsony végzettségűek száma mindegyik régióban alacsony, ezért az esélyhányadosok becslésekor nagyobb hibával kell számolni. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a valószínűséghez képest ebben a kategóriában valószínűbb a felfelé torzítás lehetősége.

direkt módon befolyásolja az esélyeiket, hogy édesapjuknak van-e legalább középfokú végzettsége. Azoknak a fiataloknak a fele, akiknek az apja legfeljebb általános iskolát végzett, jelenleg alkalmi munkát végez, vagy egyáltalán nincs állása.

A vizsgálat további fontos tanulsága, hogy a foglalkoztatottság szerint a nemek közötti eltérések nem számottevőek, nem befolyásolják érdemben a munkavállalás esélyeit. A férfiak helyzete tehát egyik régióban sem kedvezőbb, sőt, Kárpátalján enyhén alulreprezentáltak azok körében, akiknek rendes állásuk van.¹⁴ A stabilabb munkahelyhez jutás szempontjából közömbös továbbá, hogy a fiataloknak milyen a családi állapota, mint ahogy az is, hogy van-e gyerekük.

Munkaerőpiaci státus és jövedelmi viszonyok az erdélyi magyar fiatalok körében a Labor Force Survey (munkaerő-felvétel) adatai alapján

A tanulmány második felében az erdélyi magyar fiatalok foglalkozási és jövedelmi helyzetének árnyaltabb elemzését végezzük el a Labor Force Survey¹⁵ adatai alapján. Az LFS előnye a tartalmi részletesség mellett az, hogy az adatfelvétel folyamatos, ami lehetővé teszi az apróbb – kisebb konjunktúraciklusokhoz köthető – időbeli változások vizsgálatát is. Emellett pedig kellően nagy mintával dolgoznak ahhoz, hogy nemcsak a romániai magyar kisebbség, hanem ezen belül a fiatalok helyzetét is alaposabban meg lehessen vizsgálni. Hátránya az, hogy az adatvédelmi óvatosság miatt nem közlik az alanyok lakóhelyére (megye és település) vonatkozó információkat, ezért területi vonatkozásban nem lehet a kívánt mélységekhez eljutni.¹⁶ Az elemzés során először a foglalkoztatásra, majd a jöve-

¹⁴ A direkt, parciális hatás azonban itt is elmarad, tehát a nemi hovatartozás semmit nem magyaráz a foglalkoztatottság különbségeiből, az oksági láncolatba beékelődik egy harmadik tényező, ami mindkettővel összefügg, feltehetően az iskolázottság vagy a lakóhely.

¹⁵ A Labor Force Survey (románul: Ancheta Fortei de Muncă în gospodării, AMIGO) keretében Romániában 1996 óta gyűjtjenek adatokat a munkaerőpiac kínálatának a méretéről és szerkezetéről. A negyedévente megismételt kérdőíves felvételekben átlagosan 20.000 háztartás 60.000 tagjáról rögzítenek információkat. A kérdezés egy 2-(2)-2-es, rotációs rendszerben zajlik, aminek a lényege az, hogy egy lakást két egymást követő negyedévben vizsgálnak, két következő negyedévben kivesszük a mintából, majd az ezt követő két negyedévben újra visszaveszik. Egy lakás „nyomon követése” tehát 6 hullámon keresztül zajlik. Ez a kutatási dizájn lehetővé teszi, hogy a munkaerőpiac rövidebb távú változásainak hatásait panelszerűen is követni lehessen. Ebben az elemzésben mi viszont úgy használjuk az adatokat, mint megismételt keresztmetszeti vizsgálatok eredményeit. Az AMIGO vizsgálat további részleteiért lásd W1.

¹⁶ Hasonlóképpen problematikus az, hogy a kutatás mintavételi egysége a háztartás (pontosabban: a lakóház/lakrész, ahol a háztartás található), tehát a vizsgálat nem az egyénekre, hanem a háztartásokra reprezentatív. Végül a romániai kutatásban sajátosan problematikus, hogy azt a súlyváltozót, amely alapján az egyébként negyedéves rendszerességű vizsgálatokat éves szinten aggregálni lehetne, vagy nem készítették el, vagy egyszerűen nem hozták nyilvánosságra. Ezért az évekre összesített adatokat nem tudjuk használni – az említett 2-(2)-2-es rendszer miatt több évben előfordul ugyanis, hogy ugyanazok az alanyok kétszer kerülnek a mintába. Az évekre aggregált minta

delmi helyzetre vonatkozó adatokat mutatjuk be. Nemzetiségi bontásban 2002 és 2012 között vannak adataink, vizsgálatunk tehát ezt a periódust fogja át.

A gazdasági aktivitást illetően az LFS-ben először azt nézték meg, hogy a kérdezést megelőző héten a válaszadó végzett-e valamilyen munkát jövedelem- vagy profitszerzés céljából. Az erdélyi GeneZYs vizsgálat megbízhatóságát igazolja, hogy az eltérő megfogalmazás ellenére az LFS is nagyon hasonló eredményeket hozott: 2012-ben az erdélyi magyar fiatalok 40,5 százaléka végzett valamilyen kereső tevékenységet. (Emlékeztetőül: a GeneZYs mérés szerint 2015-ben az alkalmazottak és önállók/vállalkozók együttes aránya 42,5 százalék volt.) Az időbeli változásokat tekintve a 6. táblázat szerint tíz év alatt 2,4 százalékot csökkent a dolgozók aránya.

6. táblázat

Az előző héten kereső vagy profitszerző munkatevékenységet végzők aránya a népességben belül, nemzetiség szerint (éves átlagok)

	Teljes népesség (15+)			Fiatalok (15–29 évesek)		
	Románok	Magyarok	Összesen	Románok	Magyarok	Összesen
2002	58,7	50,0	57,7	40,1	43,9	40,4
2006	50,8	45,6	50,0	37,8	41,7	38,0
2012	50,9	47,9	50,4	37,2	40,5	37,4

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

Hasonló eredményeket hozott a gazdasági státusra vonatkozó további kérdés is.¹⁷ Eszerint a magyar fiatalokon belül a dolgozók aránya 2002 és 2012 között 45,1 százalékról 43,6 százalékra csökkent, miközben a válságot megelőző években volt a csúcson (7. táblázat). A tanulók aránya – amint a már hivatkozott beiskolázási statisztikák alapján várható volt – először gyors növekedésnek indult, majd 2009 óta folyamatosan csökken, de még mindig felette van az ezredfordulón mért szintnek. 2012-ben a 15–29 év közötti fiatalok 35,9 százaléka járt iskolába vagy egyetemre. A munkanélküliként regisztráltak aránya az ezredfordulón 6 százalék körül mozgott, a válságot megelőzően 5 százalék körülire csökkent, majd azt követően jelentősen megugrott, 2012-ben 9,3 százalékra volt tehető. Csökkent, ám továbbra is jelentős azoknak a száma, akik nem is munkanélküliek, de valamilyen egyéb okból nem is dolgoznak, ezzel párhuzamosan növekedett viszont a háztartásbeliek aránya.

azért lett volna hasznos, mert lehetővé tette volna, hogy a kisebb etnikumok demográfiai alcsoportjait is kellő statisztikai magabiztossággal jellemezzük. Erre viszont így korlátozottabb lehetőség van: a fejezetben közölt éves adatokat a negyedéves aggregált mutatók átlagaiból kapjuk.

¹⁷Ez a kérdés így hangzott: „Melyik csoportba sorolná magát az alábbiak közül?”

7. táblázat

A romániai fiatalok (15–29 évesek) foglalkozási státusza, a nemzetiségek szerint (éves átlagok)

	Románok			Magyarok			Összesen		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Dolgozik (alkalmazott, vállalkozó, segítő családtag stb.)	40,9	41,9	38,9	45,1	47,9	43,6	41,2	42,2	39,1
Munkanélküli	7,9	6,8	9,3	6,0	5,1	9,3	7,7	6,7	9,3
Tanuló, fizetés nélküli gyakornok	38,5	41,8	40,1	33,7	39,8	35,9	38,2	41,7	39,8
Nyugdíjas	0,3	0,4	0,2	1,0	0,8	0,3	0,4	0,4	0,2
A háztartást, illetve családját látja el	5,1	n. a.	6,4	4,3	n. a.	6,3	5,1	n. a.	6,4
Egyéb okból nem dolgozik	7,3	9,1	5,1	9,9	6,4	4,6	7,4	9,0	5,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A gazdasági aktivitást illetően a román és a magyar fiatalok között nem látványosak, de szignifikánsak a különbségek. Általában kijelenthető, hogy a román fiatalok kisebb hányada dolgozik (38,9 százalék), és nagyobb hányada tanul (43,6 százalék), a munkanélküliek és az egyéb inaktívak arányát tekintve nincsenek eltérések. A két etnikum korstruktúrája nagyon hasonló, a különbséget tehát nem magyarázhatja az, hogy a románok körében nagyobb lenne a tanuló korúak aránya. Egyszerűen arról lehet szó tehát, hogy a magyar fiatalok kisebb arányban tanulnak tovább, és korábban kezdenek el dolgozni.

A foglalkoztatottak munkaerőpiaci státusát tekintve a 2012-es statisztikák azt mutatják, hogy tíz dolgozó magyar fiatal közül nyolc alkalmazottként dolgozik, egy-egy pedig önfoglalkoztató vagy segítő családtag (8. táblázat). Etnikai vonatkozásban a népszámlálási statisztikákban¹⁸ megjelenő különbségek köszönnek vissza: a magyarok felülreprezentáltak az alkalmazottak körében, de lényegesen kevesebben vannak a segítő családtagok között. Mindkét etnikumra jellemző egyébként, hogy a vizsgált időszakban nőtt az alkalmazottak száma, és csökkent a segítő családtagoké.

Az adatokból az is látszik, hogy a teljes felnőtt népességhez képest a fiatalok körében lényegesen kisebb az önfoglalkoztatók aránya. Ennek a fő oka az, hogy az idősebbeknél gyakoribb az önfenntartásra termelő gazda.

¹⁸ Veres 2013.

8. táblázat
A foglalkoztatottak aránya a különböző munkaerőpiaci pozíciókban, nemzetiség szerint
(éves átlagok)

	Fiatalok (15–29)						Teljes népesség (15+)					
	Románok			Magyarok			Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Vállalkozók, munkaadók	0,6	0,7	0,7	0,8	1,0	0,3	1,3	1,5	1,2	1,9	2,1	1,1
Önfoglalkoztatók	9,6	10,0	9,8	9,9	10,1	10,9	26,6	25,4	24	24,4	23,5	22,5
Alkalmazottak	65,3	68,6	68,0	73,7	77,5	79,6	55,2	56,8	58,6	64,3	65	66,5
Segítő családtagok	24,5	20,8	21,6	15,6	11,4	9,2	16,8	16,5	16,1	9,3	9,6	9

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A népszámlálási adatokhoz képest szintén nem hoztak újat a foglalkozási főcsoportok szerinti eloszlások sem (9. táblázat): a magyar fiatalok alulreprzentáltak a vezetők és a szakértők körében, és az idősoros adatok alapján ez a különbség állandónak látszik. Jelentősen csökkent a szakmunkások és a technikusok, mesterek aránya, enyhén növekedett a szolgáltatásokban és a kereskedelemben dolgozóké. Összességében elmondhatjuk tehát, hogy a magyar fiatalok relatív foglalkozási pozíciói nem változtak számottevően a vizsgált időszakban. Az eloszlásokból az is látszik, hogy a felnőtt lakosság és a fiatalok foglalkozásstruktúrája között nincsenek nagy eltérések, a fiatalok csupán enyhén alulreprzentáltak a mezőgazdaságban dolgozók körében, és relatíve többen dolgoznak a szolgáltatásokban.

9. táblázat
A foglalkoztatottak aránya a különböző foglalkozáskategóriákban, nemzetiség szerint
(éves átlagok, százalékban)

	Fiatalok (15–29)						Teljes népesség (15+)					
	Románok			Magyarok			Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Vezetők és törvényhozók	1,3	1,5	1,1	1,0	1,1	0,3	2,4	2,9	2,2	2,6	2,6	1,4
Szakértők és értelmiségiek	6,3	9,7	13,2	3,0	6,0	11,9	7,0	9,5	13,9	4,5	6,1	10,4
Technikusok és mesterek	8,5	9,3	7,0	9,2	8,3	6,6	8,7	9,4	6,5	8,8	8,7	7,3
Közigazgatási hivatalnokok	3,6	4,1	4,6	5,9	3,3	4,5	3,8	4,3	4,2	3,9	3,9	3,7
Szolgáltatásokban és kereskedelemben dolgozók	11,3	13,1	15,7	12,5	16,4	19,7	7,0	9,7	13,0	8,8	12,2	15,3
Mezőgazdaságban és erdőszetben dolgozók	29,3	22,7	22,1	14,2	14,2	13,2	39,8	25,4	23,4	23,7	15,0	17,5
Szakmunkások	17,6	14,7	12,8	26,2	23,3	18,2	15,5	16,3	15,5	25,5	24,2	20,0
Gépkezelők, szerelők	13,9	10,5	9,1	16,3	13,5	16,2	9,7	10,6	9,8	10,9	14,8	15,7
Szakképzetlen munkások	8,2	11,9	13,2	11,7	12,9	9,3	6,2	10,8	10,5	11,2	12,2	8,5
Hadseregben dolgozók	n. a.	2,3	1,1	n. a.	1,0	0,2	0,0	1,2	1,0	0,0	0,3	0,0

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A foglalkozási főcsoportok szerinti eloszlásnak megfelelően alakulnak az etnikumok közötti különbségek az ágazati statisztikák szerint is (10. táblázat). Az erdélyi magyar fiatalok a románokhoz képest továbbra is felülreprezentáltak a feldolgozóiparban, és lényegesen kevesebben dolgoznak a mezőgazdaságban. Néhány százalékkal több magyar fiatalot találunk a vendéglátásban, és kevesebbet a szállítás és kommunikáció, valamint a pénzügy területén. A teljes felnőtt népességgel való összevetés alapján a foglalkozásoknál említett különbség itt is nyilvánvaló: a fiataloknál kevesebb a mezőgazda, és többen dolgoznak a szolgáltatásokban, kereskedelemben. A trendek alapján figyelemre méltó, hogy a magyar fiatalok közül egyre kevesebben vállalnak munkát az oktatásban, és alulreprezentáltak az egészségügy és a szociális szolgáltatások területén is.

10. táblázat
A foglalkoztatottak aránya a különböző gazdasági ágazatokban, nemzetiség szerint
(éves átlagok, százalékban)

	Fiatalok (15–29)						Teljes népesség (15+)					
	Románok			Magyarok			Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Mező- és erdőgazdaság, vadászat és halászat	33,1	27,8	28,2	20,6	18,6	14,5	44,2	31,0	29,1	33,2	20,4	19,4
Bányászat és kitermelőipar	1,5	0,6	0,2	1,2	0,5	0	1,5	1,4	0,9	1,1	1,0	0,6
Feldolgozóipar	21,9	21,0	16,1	38,3	35,0	32,1	18,4	20,8	17,6	27,4	32,8	31,0
Energetika, víz- és gázellátás	1,1	0,9	1,2	1,2	1,1	0,6	1,8	2,2	2,1	1,7	2,2	1,5
Építőipar	5,1	6,8	7,9	5,8	6,6	7,2	3,6	5,9	7,5	4,9	6,5	7,9
Kereskedelem és karbantartás	13,8	16,6	17,8	16,2	16,5	18,4	8,2	11,1	12,9	9,8	12,6	14,7
Vendéglátóipar	1,8	2,4	3,5	1,2	4,7	6	1,1	1,5	2,0	1,4	2,5	2,2
Szállítás és kommunikáció	3,8	4,2	6,7	1,8	3,2	4,4	4,8	5,4	6,5	4,3	4,1	4,2
Pénzügy	0,8	1,2	2	0,2	0,5	0,4	0,9	1,0	1,6	0,8	0,6	0,6
Ingatlaneladás és -bérlés	2,0	4,0	0,2	0,8	2,3	0	1,2	3,1	0,2	1,2	1,7	0,0
Szakmai, tudományos és műszaki tevékenységek	n. a.	n. a.	1,9	n. a.	n. a.	2,1	n. a.	n. a.	1,9	n. a.	n. a.	1,3
Közigazgatás, adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	5,6	4,1	5,5	2,1	1,4	4,3	5,3	5,4	7	2,9	3,3	3,9
Oktatás	3,9	3,8	3,2	5,0	5,2	3,1	3,8	4,4	4,1	4,9	5,4	5,4
Egészségügy és szociális védelem	3,1	3,1	2,2	3,2	2,1	3,5	3,2	4,1	4,2	3,9	3,7	4,9
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	n. a.	n. a.	1,1	n. a.	n. a.	0,3	n. a.	n. a.	0,6	n. a.	n. a.	0,5
Más szolgáltatások	2,3	3,0	1,3	2,5	2,1	2	1,8	2,4	1,3	2,6	2,9	1,6
Háztartási tevékenységek	0,1	0,4	1	0	0,1	0,6	0,1	0,3	0,6	0,0	0,3	0,3
Területen kívüli tevékenységekkel foglalkozó szervezetek	0	0	0	0	0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A tanulmány első részében említettük, hogy az utóbbi időben sok szó esik a munkavállalási formák átalakulásáról, a foglalkoztatottság rugalmasabbá válásáról, ami rövidebb munkavállalói elkötelezettséget, változatosabb karrierpályákat, szélesebb választási lehetőségeket, ugyanakkor nagyobb munkavállalói kockázatokat, felelősséget, a munkáltatóval szemben nagyobb kiszolgáltatottságot jelent. Az LFS adatai alapján arra voltunk kíváncsiak, mennyire jellemző ez az átalakulás a romániai, ezen belül pedig a fiatalok munkaerőpiacára. A rugalmasság növekedésének egyik jelét a szakértők abban látják, hogy növekszik a részmunkaidős, és csökken a teljes munkaidős foglalkoztatottak száma.¹⁹ Amint azt a 11. táblázatból láthatjuk, ez a tendencia a romániai munkaerőpiacra nem jellemző. Éppen ellenkezőleg, a teljes népesség esetén a statisztikáink által befogott 12 évben összességében csökkent a részmunkaidős foglalkoztatottak aránya, nemzetiségtől függetlenül. Hasonló tendenciát látunk a magyar fiatalok körében is: míg 2002-ben a fiatalok 10 százaléka, 2012-ben csupán 5 százaléka vállalt részmunkaidős állást. A román fiataloknál a 10 százalékos körüli arány nem változott.

11. táblázat

A foglalkoztatottak aránya a teljes, illetve a részmunkaidős állásokban, nemzetiség szerint
(éves átlagok, százalékban)

	Fiatalok (15–29)						Teljes népesség (15+)					
	Románok			Magyarok			Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Teljes munkaidő	88,7	89,3	88,5	90,0	92,1	95,2	83,8	90,3	89,8	88,6	92,4	93,5
Részmunkaidő	11,3	10,7	11,5	10,0	7,9	4,8	16,1	9,7	10,2	11,7	7,6	6,5

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

Hasonlóképpen a növekvő rugalmasságra utalhat az is, ha a munkavállalók körében megnövekszik az ideiglenes munkavállalók száma az állandó munkahelyen dolgozókéval szemben (12. táblázat). Adataink ezt a változást csupán a román fiatalok esetében támasztják alá, ahol enyhén nőtt az ideiglenes munkahelyen dolgozók aránya, ezzel együtt száz alkalmazott fiatalból csupán 3–4-re jellemző.

A nagyobb egzisztenciális kiszolgáltatottság fokmérője a munka világában az is, ha az emberek egyre többet kénytelenek dolgozni. A vizsgálatban azt is megnézték, hogy a foglalkoztatottak hány órát dolgoztak a kérdezést megelőző héten. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált időszakban jelentős változások nem történtek, és elenyészőek a nemzetiségek és a korcsoportok közötti különbségek is (13. táblázat). Egy átlagos munkahét 37–40 órát tartott, a magyar fiatalok a románokhoz képest 2012-ben marginálisan többet töltöttek kereső munkával.

¹⁹Lásd például Kalleberg 2009.

12. táblázat

Az alkalmazottak aránya a munkahely állandósága szerint, nemzetiségek szerinti bontásban
(éves átlagok, százalékban)

	Fiatalok (15–29)						Teljes népesség (15+)					
	Románok			Magyarok			Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Állandó munkahely	97,8	96,5	96,3	99,3	98,6	99,5	97,3	98,2	98,4	96,8	99,1	99,5
Ideiglenes munkahely	2,2	3,5	3,7	0,7	1,4	0,5	2,7	1,8	1,6	3,2	0,9	0,5

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

13. táblázat

Ledolgozott munkaórák száma, nemzetiségek szerinti bontásban (éves átlagok és szórás)

	Románok			Magyarok			Összesen		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Fiatalok (15–29)	39,5	38,6	38,1	39,5	37,8	40,0	39,5	38,6	38,2
Felnőtt népesség (15+)	37,9	39,1	38,5	39,5	39,4	39,8	38,0	39,1	38,5

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A megélhetés biztonsága szempontjából szintén jelzésértékű az is, hogyha az emberek egynél több munkahelyen dolgoznak, vagy a főtevékenységük mellett más jövedelemszerző tevékenységet is végeznek (14. táblázat). Arra a kérdésre tehát, hogy volt-e a válaszadónak a kérdezést megelőző héten (a főmunkáján kívül) másik, jövedelmet biztosító munkája, a teljes foglalkoztatottak 2,4 százaléka válaszolt igennel. A 2002-es év adataihoz viszonyítva ez relatív csökkenést jelent, abszolút számokban viszont – mivel kevés ember érintett – nem annyira számottevő (százból 2 olyan ember van, aki lemondott arról, hogy tíz év után többletmunkát vállaljon, vagy időközben már kivonult a munkaerőpiacról). Abban a megfogalmazásban, ahogyan az LFS rákérdez, ide elviekben bekerülhetnek a nem nyilvántartott, informális kereső tevékenységek is, amelyek a szürke- vagy feketegazdaságban zajlanak. Az alacsony arányok miatt azonban aligha valószínű, hogy ez megtörtént.

14. táblázat

A főtevékenység mellett más jövedelemszerző tevékenységet végzők aránya
(éves átlagok, százalékban)

	Románok			Magyarok		
	2002	2006	2012	2002	2006	2012
Fiatalok (15–29)	3,3	2,2	1,5	2,1	0,4	2,3
Teljes népesség (15+)	4,7	2,9	2,4	4,6	1,6	2,3

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

A fentiek alapján látható tehát, hogy az a posztfordista – baloldaliabb megfogalmazásban második menedzseri forradalomként is emlegetett – munkaerőpiaci átalakulás, amelyről a fejlett gazdaságokra vonatkozóan a gazdaságszociológiai szakirodalom beszámol²⁰, Romániában egyelőre nem történt meg. Ennek nyilvánvalóan a jelenlegi globális munkamegosztáshoz van köze, ahol az EU perifériáján levő államoknak kisebb lehetőségük van bekapcsolódni a kreatív, nagyobb hozzáadott értéket termelő, többnyire szolgáltatói iparágakba, ehelyett a kihelyezett, munkaintenzív, termelői tevékenységek kedvelt telephelyévé váltak. Erre a folyamatra ráerősít az is, hogy az ország EU-s csatlakozásával megnövekedett a képzett munkaerő migrációja – különösen a fiatalok körében –, és kevesebb olyan szakértő marad otthon, aki ezekben az iparágakban önálló egzisztenciát és további munkahelyeket tudna teremteni. A társadalom szélein elhelyezkedő rétegeknek tehát kevés választásuk marad. Akik az itthonmaradás mellett döntenek, választhatnak az alacsonyabb szakképzettséget igénylő foglalkozásokba való betagozódás és a szubszisztens mezőgazdaságban való túlélési küzdelem között. Ez utóbbi – az EU-s területi alapú támogatásoknak köszönhetően – átmenetileg levegőhöz jutott, ám fennmaradása teljes mértékben ezeknek a szubvencióknak a függvénye.

Mindezek mellett nem szabad eltekinteni attól sem, hogy a foglalkoztatottsági adatainkból kimaradtak azok a marginális rétegek, amelyek számára a rosszul fizetett, juttatásokkal nem járó, ideiglenes munkavállalás sem mindig elérhető. Kereső tevékenység hiányában ezek a társadalom legkiszolgáltatottabb rétegei, jellemzésüket a „prekariátus” címszó alatt a tanulmány első részében bemutattuk.

Etnikai metszetben adataink megerősítették és árnyalták azokat a korábbi megfigyeléseket, miszerint jól kitapintható eltérések vannak a románok és a magyarok foglalkoztatási helyzetét illetően. Akárcsak a teljes felnőtt népesség esetén, a magyar fiatalok érezhető pozícióhátrányban vannak a románokhoz képest, és ez a különbség a befogott időszakban sem csökkent.

Megnéztük azt is, hogy ez a pozícióhátrány okoz-e jövedelmi hátrányt is az etnikumok között. A rendelkezésünkre álló LFS adatbázisban sajnos csak a 2008–2012 közötti időszakra vonatkozóan vannak keresetre vonatkozó adataink. Ráadásul a pontos, összegben megadott jövedelmet az anonimizálás részeként titkosították, ezért az elemzéshez csupán a jövedelmi decilisek szerinti besorolást tudjuk felhasználni. Tovább szűkíti a felhasználás körét az is, hogy ezt a besorolást csupán az alkalmazottakra tették közzé, az önfoglalkoztatókról, vállalkozókról vagy segítő családtagokról nincsenek információink.

A kvintilisekben összevont éves adatok azt mutatják (15. táblázat), hogy a foglalkoztatás szerkezeti eltérései az egyes etnikumok között jelentős nyomot hagynak a keresetekben is. A magyarok jövedelmi mutatói sokkal rosszabbak az átlagnál. Ha a teljes népességet nézzük, a legjobban kereső húsz százalékhoz a magyarok

²⁰Beck 2000; Kalleberg 2000,

alig több mint 8 százaléka tartozik, miközben a legszerényebb jövedelemmel rendelkező ötödben közel 34 százalékos a részvételük. Ahogy haladunk a felsőbb jövedelmek kategóriáinak felé, úgy csökken a magyarok aránya. A fiatalok esetében ez halmozottan igaz: a legszegényebb húsz százalékhöz a 15–29 év közötti magyar alkalmazottak több mint 40 százaléka tartozik, miközben a legjobban keresők között csupán 5,9 százalékukat találjuk. A román fiatalok helyzete ennél sokkal kedvezőbb.

15. táblázat

A jövedelmi kvintilisekhez tartozók aránya az egyes etnikumok szerint (éves átlagok)

Kvintilisek	2008				2010				2012			
	Fiatalok		Teljes népesség		Fiatalok		Teljes népesség		Fiatalok		Teljes népesség	
	R	M	R	M	R	M	R	M	R	M	R	M
1	26,9	31,8	21,4	28,1	23,5	31,6	20,2	28,0	23,8	41,7	20,0	33,5
2	23,4	23,2	21,5	23,9	21,7	26,5	21,0	26,0	22,7	24,2	19,9	23,1
3	19,8	26,6	19,8	22,2	19,4	16,5	19,2	17,6	19,8	17,6	19,9	20,5
4	16,2	11,5	19,0	15,5	18,4	14,4	19,7	16,4	17,4	10,7	19,9	14,7
5	13,7	6,9	18,3	10,4	17,0	10,9	19,9	11,9	16,4	5,9	20,5	8,2

Forrás: saját számítások az LFS adatok alapján.

Jelmagyarázat: R – románok, M – magyarok.

Bár öt év nem elegendő idő ahhoz, hogy hosszú távú trendeket vázoljunk fel, a magyar kisebbségre vonatkozó idősoros adatok elég konzekvens irányt mutatnak. Csökken azoknak az aránya, akik relatíve magasabb jövedelemmel rendelkeznek, de még határozottabb növekedést mutat azoké, akik a legrosszabbul keresnek. A fiatalok ebben a tekintetben még veszélyesebb helyzetben vannak.

Összegzés, következtetések

A tanulmányban a határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és jövedelmi helyzetének összehasonlító elemzését végeztük el a GeneZYs 2015 Kárpát-medencei és a Labor Force Survey romániai adatai alapján. A gazdasági válság elhúzódó negatív hatásai miatt különös figyelmet fordítottunk a foglalkoztatottság szempontjából hátrányosabb helyzetben levő csoportokra: a munkanélküliekre, a családi segítőként (háztartásbeliként) dolgozóakra, valamint azokra, akik stabil munkahely hiányában kénytelenek alkalmi munkát vállalni. A prekariátusnak is nevezett csoport tagjai az állandó munkahellyel rendelkezőkkel szemben lényegesen rosszabb anyagi körülmények között élnek, átlagosan feleakkora jövedelemből kénytelenek gazdálkodni, vagyoni helyzetük és lakókörülményeik is rosszabbak

az átlagnál. Általában az is megállapítható, hogy minél magasabbak egy régióban a jövedelmek, annál nagyobbak a belső egyenlőtlenségek a két munkaerőpiaci szegmens tagjai között.

Az elemzés során az is kiderült, hogy a fontosabb szociodemográfiai tényezők egyedül a Vajdaságban nem befolyásolják érdemben a munkavállalási esélyeket. Mindenütt máshol az látszik, hogy a hátrányos foglalkoztatottsági helyzetű csoportokban felülreprezentáltak az alacsonyabb végzettségű, fiatalabb korosztályhoz tartozó, vidéken élő fiatalok. A nemek közötti eltérések nem számottevőek, és a stabilabb munkahelyhez jutás szempontjából közömbös az is, hogy milyen a fiatalok családi állapota vagy van-e gyermekük.

A tanulmány második részében a romániai Labor Force Survey adatait használtuk fel ahhoz, hogy a foglalkoztatottság és a jövedelmek eltéréseit etnikai metszetben is megvizsgáljuk. Ezek alapján az látszik, hogy az erdélyi magyar fiatalok társadalmi pozíciói rosszabbak a románokénál: a munkaerőpiaci helyzet tekintetében kisebb, a jövedelmi helyzet alapján viszont jelentős hátrányban vannak a román fiatalokhoz képest. Adataink igazolták azokat a korábbi – a teljes népességre vonatkozó – megfigyeléseket, miszerint az erdélyi magyarok alulreprezentáltak a magasabb státusú pozíciókban: a vezetői munkakörökben, a szakértelmiségi állásokban és a technikusok és mesterek körében is. Kisebb mértékben ugyan, de ezek az eltérések a fiataloknál is látszanak. Sokkal látványosabbak azonban a bérkülönbségek: a romániai alkalmazottak egészére számított alsó jövedelmi kvintilishez a magyar fiatalok több mint 40 százaléka, a felsőhöz viszont csupán 6 százaléka tartozik, miközben ezek az arányok a román fiataloknál jóval kiegyenlítettebbek (24, illetve 16 százalék). Valószínű, hogy egy ilyen mértékű eltérés csak részben magyarázható a foglalkozásszerkezetben kimutatott különbségekkel. Feltételezhető, hogy az azonos munkaköri csoportokban is léteznek béregyenlőtlenségek a román és a magyar fiatalok között. Ez a feltételezés azonban további vizsgálatra szorul.

A válságot követő időszak változásait vizsgálva talán ennél is lényegesebb azonban, hogy a magyar fiatalok relatív bérhelyzete tovább romlott. Öt év leforgása alatt szinte felére csökkent azoknak a magyar alkalmazottnak az aránya, akiknek a fizetése az országosan mért felső kvintilisbe tartozott, ezzel párhuzamosan pedig 50 százalékkal nőtt azoké, akik a legrosszabbul keresnek. Ráadásul ezek a negatív irányú változások erőteljesebbek, mint a felnőtt népesség esetén, ami azt valószínűsíti, hogy az erdélyi magyarokra általában jellemző marginalizációs folyamat²¹ a generációváltással tovább gyorsul.

²¹ Kiss 2014.

Irodalomjegyzék

- Beck, Ulrich 2000. *Brave New World of Work*. Fordította Patrick Camiller. Malden, Mass.: Blackwell.
- Cristescu, Amalia – Stanila, Larisa – Popescu, Madalina Ecaterina – Vasilescu, Maria Denisa 2015. Labour Market Analysis in the Central and Eastern European Countries. *Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics* 2015/1, 1–12.
- Iellatchitch, Alexander – Mayrhofer, Wolfgang – Meyer, Michael 2001. *The Field of Career. Towards a New Theoretical Perspective*. Paper submitted to European Organisation Studies Group, 17th colloquium, „The Odyssey of Organising”, Subtheme 14: Career as an Odyssey, Lyon, France, July 5–7, 2001.
- Kalleberg, Arne L. 2000. Nonstandard employment relations: Part-time, temporary and contract work. *Annual Review of Sociology* 26/1, 341–365.
- Kalleberg, Arne L. 2009. Precarious work, insecure workers. Employment relations in transition. *American Sociological Review* 74/1, 1–22.
- Kiss Tamás 2014. Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói 1. *REGIO* 22/2, 187–245.
- Papp Z. Attila 2008. Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között. *REGIO* 19/4, 155–230.
- Sik Endre – Szeitl Blanka 2016. A prekariátus mint munkaerőpiaci csoport. *Metszetek* 5/3, 3–40.
- Standing, Guy 2011. *The Precariat. The Dangerous New Class*. London – New York: Bloomsbury Academic.
- Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István 2002. *Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szépe András 2012. Prekariátus. *Fordulat* 19/3, 11–20.
- Tilly, Chris – Tilly, Charles 1994. Capitalist Work and Labor Market. In: Smelser, Neil J. – Swedberg, Richard (szerk.): *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton: Princeton University Press. 283–312.
- Veres Valér 2013. Népszámlálás 2011. A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában. *Erdélyi Társadalom* 11/2, 23–54.
- World Bank 2011. *The Jobs Crisis. Household and Government Responses to the Great Recession in Eastern Europe and Central Asia*. Washington, DC: World Bank.
- W1 = http://www.insse.ro/cms/files/Rapoarte%20de%20calitate/Amigo/RO_AMIGO_rap%20calitate_Rom_2011.pdf (2017. 02. 01.)